

Ekonomporträtt: Erik Dahmén

KLAS EKLUND

är Senior Economist vid SEB och adjungerad professor i nationalekonomi vid Lunds universitet.
klas eklund@seb.se

Erik Dahmén (1916–2005) var en av de mer inflytelserika ekonomerna i Sverige under andra hälften av 1900-talet. Inte så att han handledde ett stort antal framgångsrika doktorander med banbrytande avhandlingar – för det gjorde han inte. Däremot var han chef för Industriens Utredningsinstitut och Ekonomisk-historiska forskningsinstitutet, han var professor vid Handelshögskolan och medarbetare till Marcus Wallenberg i flera decennier. Som industriell ekonom stakade han ut en egen profil såsom ledande svensk schumpeterian. I den egenskapen fick han ett stadigt växande intellektuellt inflytande inom näringslivsanknuten ekonomisk forskning och debatt, samt inte minst på utnämningar och stipendier och via rådgivning. I dag omnämns han som inspiratör till en särskild svensk ”tillväxtskola”.

1. Familj och uppväxt

Erik Dahmén föddes i Halmstad 1916. Familjen var kulturkonservativ medelklass, med höga bildningsideal. Fadern var lektor och modern folkskollärare. Eriks äldre broder Gunnar läste teologi i Lund och blev med tiden känd som ”radioprästen”, såsom ansvarig för radions religionsprogram. Studentexamen avlades 1935 på latinlinjen och inspirerad av fadern skrev Dahmén in sig på Juridicum i Lund med sikte på att bli diplomat.

Dahmén:s stora intresse i ungdomen var emellertid musik. Efter studenter skrev han sitt – som han själv sade – ”opus 1”, en lång opublicerad uppsats om den italienske tonsättaren Giuseppe Verdi (Dahmén 1936). Jag har i min ägo ett maskinskrivet manus som jag fått av författaren. Dahmén har i bifogat brev skrivit att han (60 år efter författandet) fortfarande är nöjd med den ”utmärkta språkbehandlingen” men att han ogillar sitt unge alter egos alltför flitiga bruk av förstärkande adjektiv.

Självkritiken är berättigad. Manuskriftet vittnar om entusiasm och intresse – att betygsätta och referera Verdis samlade produktion som 19-åring, på den tiden, före massproduktion av skivor och utan tillgång till internet, krävde flitigt operabesökande på Det Kongelige i Köpenhamn. Men texten kännetecknas också av verbal överdådighet; manuset är tryfverat med uttryck av typen ”Verdi är det fullkomligaste uttrycket för den italienska anden”, han är ”Ham-ta-ta-mästaren framför andra”, den ”sannaste” och ”störste”. Under det adjektivspäckade förordet har den 80-årige Dahmén i mitt exemplar präntat: ”En dylik entusiasm hör den skiraste ungdomen till!”

Den här artikeln byg-
ger i långa stycken
på min artikel till
Dahmén:s 70-årsdag
(Eklund 1986). Jag
vill också tacka Len-
nart Erixon, Rolf
Henriksson, Dan
Johansson, Christina
Jonung, Lars Jonung,
Nils Karlson, Pernilla
Ström och Jan Wal-
lander för synpunkter
på manus samt annan
inspiration.

Men ungdom går över. Som fullärd ekonom bemästrade Dahmén sitt temperament och uppvisade i stället en reflekterande eftertänksamhet som för några, mer otåligt lagda, tycktes gränsa till långsamhet. Jan Wallander, som arbetade ihop med Dahmén på Industriens Utredningsinstitut (IUI), skrev i sina memoarer att Dahmén ”inte kan karakteriseras som briljant och blixtrande”, men att han satte djupa spår just genom sin grundlighet och uthållighet. ”När det körde ihop sig var det en lisa att gå in till Erik och börja prata om de problem man hade. På sin trygga halländska började han sätta sig in i svårigheterna och försöka bena upp dem. Det gick inte fortare än att man lätt hängde med, när han envist borrade sig vidare. Det är väl inte minst denna envishet som lett till att hans insatser fått sådan betydelse” (Wallander 1997, s 326).

Dahmén utvecklade tidigt sin speciella personlighet: till grundligheten kom sirlighet och verbal elegans. Han var inte kvick i repliken, men när den väl kom var den desto mer genomtänkt och slagkraftig. Därtill ska läggas avoghet mot fysisk ansträngning – den långväxte Dahmén hade dålig rygg – samt en ingrodd skepsis mot naturens element, vilket resulterade i att han alltid var klädd i lager på lager med tröja och kostym. Wallander igen:

När /Dahmén/ senare kom att delta i försvarskonferenser i Storlien kunde de hurtiga officerarna i sina skidkläder och blossande från bastun se honom från stationen försiktigt närmande sig föreläsningssalen rustad till tänderna med långa kalsonger, galoscher och paraply ... Synen gjorde starkt intryck på kaptener, överstar och generaler. De insåg att de här hade att göra med en riktig professor. (s 328)

Dock ska tilläggas att den onda ryggen medförde ett visst behov av motion, varför Dahmén gärna promenerade mellan sina arbetsplatser, ofta iförd bekväma gymnastikskor. Kombinationen av välkräddad kostym och sneakers förbluffade många flanörer, men professorn lät sig icke bekomma.

Dahmén var en gentleman; artig, vänfast och trofast. Han var fast rotad i sin födelsebygd och behöll knytningen till Halland genom alla år. Under studietiden i Lund träffade han sin blivande hustru Margit. De gifte sig 1943 när lic-avhandlingen var klar. Familjen flyttade visserligen till Stockholm när Dahmén började på IUI, men behöll en stuga i Haverdal, vid kusten strax norr om Halmstad. Där tillbringade familjen varje sommar och därifrån kunde han icke rubbas. Dahmén hävdade, till yttermera visso, med hela sin professorliga kraft att sommaren började redan i månadskiftet maj-juni och inte slutade förrän i början av september.

2. Viktiga influenser

I en blivande jurists utbildning ingick nationalekonomi. Därvid kom Dahmén i kontakt med Johan Åkerman. Denne fick vid tvåbetygstentamen 1936 ögonen på den unge studenten och rekommenderade honom att övergå till

nationalekonomi. ”Koncentrera dig på det du är intresserad av!” var det råd han gav – och som Dahmén städse följde.

Åkerman var en av de tre intellektuella impulser som mer än andra formade Erik Dahmén's profil som vetenskapsman. Den andra var den österrikiska skolan, och då främst Joseph Schumpeter, vars huvudintresse gällde den industriella omvandlingen, dess uttrycksformer och samhällsliga bärare – företagaren som driver fram olika innovationer. Även andra österrikkare, framför allt Hayek, var viktiga influenser under de formativa åren. Den tredje centrala inspirationskällan var den institutionalistiska traditionen, framför allt i Thorstein Veblens tappning – nämligen att utvecklingen äger rum i en ”darwinistisk” process där ekonomi bara är en av de faktorer som samspekar.

Johan Åkerman påverkades av Veblen och hans arbete präglades i hög grad av metodfrågor och behovet av vad han själv kallade *kausalanalys* – en typ av analys som försökte rekonstruera faktiska ekonomiska förlopp med beaktande av såväl historiska som institutionella förhållanden. Dahmén beskrev senare i sin doktorsavhandling kausalanalys såsom empiriska studier med hjälp av ett ”systematiskt uppbyggt, sammanhängande analyschema” (Dahmén 1950, s 7). I Dahmén's fall kom detta att innebära en sammanlänkning av makroekonomisk historieskrivning med disaggregerad företagsanalys, där variabler såsom räntabilitet, soliditet och relativpriser var särskilt viktiga.

Dahmén's intresse och forskningsinriktning kom sålunda redan från början att skilja sig från de dominerande inom ekonomisk och historisk forskning. Med vetenskapsteoretisk jargong skulle man kunna hävda att Dahmén tidigt förespråkade ett annat paradigm än den nationalekonomiska professionens huvudfåra. Vid en tidpunkt då den aggregerade makroteoretiska analysen slog igenom på bred front pläderade Dahmén för mikrobaserade studier av skilda områden i det ekonomiska livet. Då nationalräkenskaperna byggdes upp och tillväxtanalysen koncentrerade sig på att få BNP att öka, påpekade Dahmén att det viktiga var omvandling och utveckling. När matematiseringen av nationalekonomin trängde fram, vidhöll Dahmén att historiska och institutionella aspekter – som aldrig kan rymmas inom de deduktiva modellernas ramar – måste integreras i varje analys som ska svara på frågor om verklighetens omvandlings- och utvecklingsproblem.

Om man skulle försöka pressa in en så speciell karaktär som Erik Dahmén i någon särskild skolbildning eller fälla ligger, utifrån det ovan sagda, den österrikiska traditionen samt institutionalismen närmast till hands.

Den österrikiska synen vilar på uppfattningen att makroteorin med sina totalitetsbegrepp missar väsentliga sammanhang och därför måste disaggregeras. Dahmén instämde ofta och gärna i Hayeks påpekande: ”In fact, neither aggregates nor averages do act upon one another”. Österrikkarna menar att den disaggregerade analysen måste sätta agerande subjekt i centrum, dvs människor som påverkar och förändrar sin omgivning i stället för att – som i de vanliga maximeringsmodellerna – bara reagera på yttre

stimuli. Konkurrensen ses som en tävlan, kännetecknad av innovationer, vars främsta effekt är ekonomisk utveckling och omvandling – ”creative destruction” och ”kamp mellan gammalt och nytt” – snarare än tillväxt och ”mer av detsamma”.

Institutionalismen har, hävdade Dahmén, ungefär samma ställning i samhällsvetenskaperna som Darwins utvecklingsteori intar i förhållande till Linnés taxonomi. Den är historisk orienterad och försöker se sammanhang i hela samhällets och dess institutioners utveckling utan att isolera ”rent ekonomiska” faktorer. För Dahmén vidkommande medförde den inställningen ett forskningsprogram som studerade på vad sätt företagarverksamheten förändras under inflytande av ekonomisk politik, socialt tryck, lagar och förordningar samt olika intresseorganisationer.

3. Svensk industriell företagarverksamhet

Detta forskningsprogram fick rika utflöden så gott som omedelbart. Redan 1936 föreslog Johan Åkerman att den unge studenten skulle inrikta sig på felinvesteringar – ett begrepp som var centralt hos Hayek. Dahmén lydde rådet, men tacklade problemet i Schumpeters anda, med entreprenören som huvudfigur.

De första lärospånen redovisades redan vid en nordisk konferens i Helsingfors 1937 och ledde så småningom till en trebetygsuppsats om felinvesteringar 1939. Redan här tog Dahmén avstånd från det keynesianska paradigmet. I stället för att använda aggregat som ”investeringar” och ”sparande” och se de förstnämnda som stimulerande *per se*, ville Dahmén granska kapitalmarknadens funktionssätt mer i detalj, vilka mekanismer som kanaliserade sparande till investeringar och hur vissa investeringar sedermera visade sig slå fel. I fokus för analysen stod hur spararnas, investerarnas och intermediärernas ”blickfält” (Åkerman och Dahmén använde termen i vidare mening än det nutida begreppet förväntningar) och intressen skilde sig åt och hur detta ledde till felaktiga beslut.

I och med licentiat- och doktorsavhandlingarna (Dahmén 1942a samt Dahmén 1950) fick den dahméniska inriktningen sin slutliga utformning. Licentiatavhandlingen sammanfattades i *Ekonomisk Tidskrift* (1942b) under rubriken ”Ekonomisk strukturanalys. Några synpunkter på den ekonomiska utvecklingens och konjunkturväxlingarnas problem”. Dahmén hävdade däri med stor emfas att de verktyg som makroteorin – ”konjunkturteorin” – utvecklat inte var lämpade att analysera den ekonomiska strukturens utveckling och omvandling. Teorin måste därför anpassas till verkligheten genom mer omfattande empiriska studier och modellerna anknytas till faktiska historiska förlopp.

Lic-avhandlingen blev uppmärksammad av Erik Lindahl, professor i Lund, vilken rekommenderade IUI-chefen Ingvar Svernilson att ta sig an den unge ekonomen. Redan hösten 1942 fick Dahmén anställning på IUI, vilket var en stor lycka; där fick han möjlighet och resurser att gräva dju-

pare. I synnerhet efter att han tillträtt som chef kunde institutets resurser nyttjas i arbetet (Jordahl 2009). Resultatet blev imponerande. I sin stora doktorsavhandling, *Svensk industriell företagarverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919–1939* (Dahmén 1950), tillämpade Dahmén sina metodologiska principer på uppgiften att analysera mellankrigsårens industriella utveckling i Sverige.

Avhandlingens siffermaterial är överväldigande. Bara bilagedelen omfattar 300 sidor tabeller med statistiskt primärmaterial, framräknat av Dahmén och en härskara IUI-medarbetare långt innan datorerna gjorde sitt intåg i forskarvärlden. Statistikprofessorn Erik Ruist hävdade efteråt att man ur tabellbilagan skulle ha kunnat räkna fram så många korrelationskoefficienter ”att de, lagda bredvid varandra, skulle räcka nästan fem varv runt jorden”. I den lilla festskrift som presenterades då Dahmén avgick som IUI-chef slog en – får man förmoda – utmattad medhjälpare fast att: ”Få torde i själva verket de siffror vara, som icke slutligen ingingo i de dahmén-ska samlingarna”.

Huvuduppgiften i avhandlingen angavs av Dahmén vara att ”studera mellankrigstidens industriella företagsbildning, företagsutveckling och ’företagsdöd’ i Sverige”. De olika industrierna delades in i ”avancerande”, ”stagnerande” och ”vikande”. Efter de linjerna genomfördes en detaljerad studie av alla viktigare svenska industrigrupper och av de krafter som ligger bakom utvecklingen. Hekatomber av siffror belyste de olika industriernas utveckling.

Det väsentligaste empiriska resultatet var att den svenska ekonomin under 1930-talet uppvisat en i vissa avseenden stark dynamisk utveckling – en ”omvälvning”, för att använda författarens egen slutsats – trots den vanliga bilden av ett depressionstyngt årtionde. När Dahmén gick utöver den vanliga analysen av BNP-tillväxten och i stället koncentrerade sig på industrins omvandling och utveckling kunde han visa hur nya masskonsumtionsmarknader, produktionstekniker, kommunikationer och elektrifiering tillsammans kraftfullt omvandlat det svenska samhället. Ett skäl var en ”stöt” av innovationer efter det första världskriget, vilka gradvis fick allt kraftigare genomslag under 1920-talet. Sverige stod därför i början av 1930-talet inför en ”stark och allmän expansion”. Den utifrån kommande depressionen innebar givetvis ett avbräck, men poängen i analysen var att Sverige var bättre rustat än många andra länder att hantera nedgången. När läget så småningom började ljusna igen – tidigare i Sverige än i flera andra länder, delvis tack vare den ekonomiska politiken – ”frigjordes hela raden av starka expansionistiska krafter”. Något oväntat skapades också under denna period ett stort antal nya företag av arbetare som saknade fast arbete. Medan lågkonjunkturen slog ut gammalt kunde således nya verksamheter bryta sig fram. Entreprenörskapet demokratiserades, såsom ett oväntat resultat av krisen.

4. Nya begrepp

Mest uppmärksammas i avhandlingen blev den nya begreppsapparatur som Dahmén använde för att ge nya aspekter på sambandet mellan olika industrier. Det centrala av dessa nya begrepp var ”utvecklingsblock”, vilket introducerats redan i lic-avhandlingen. Dahmén hade letts in på det spår som förde fram till utvecklingsblocken genom sitt studium av felinvesteringar. Han noterade nämligen att dessa tenderar att klumpa ihop sig. En felinvestering på ett område medför ofta att också andra investeringar misslyckas. Samma interdependens gör å andra sidan att lyckade investeringar driver på varandra på ett positivt sätt.

Enligt den vanvördige kollegan Torsten Carlsson betecknar begreppet utvecklingsblock helt enkelt det förhållande ”att man, när man gjort det ena, ofta även behöver göra något annat”. Enligt Dahmén själv avses ”en serie händelser i företagarverksamhet, teknisk utveckling (inklusive innovationer) där de olika länkarna eller leden på ett eller annat påtagligt sätt har orsakssamband med varandra eller betingar varandra” (Dahmén 1980, s 49).

Termen utvecklingsblock belyser således hur komplementära delar av ekonomin tillväxer och omvandlas. När de olika delarna utvecklas i olika takt kan strukturella spänningar eller balansproblem uppstå. Ofullbordade utvecklingsblock kan under vissa förutsättningar ha expansiva verkningar, men ibland kan de skapa kriser, nämligen när de av någon anledning inte kan fullbordas, t ex därför att företags och finansiärers tidsperspektiv och framtidsbedömningar förkortats. Färdiga block kan fungera som tillväxtpoler i ekonomin.

Andra dahméniska nyskapelser var ”marknadssug”, ”marknadsutvidgning”, ”omvandlingstryck”, ”marknadskrympning” och liknande begrepp, som illustrerade kampen mellan gammalt och nytt i den industriella omvandlingsprocessen. Medan det suggestiva begreppet utvecklingsblock uppskattades av de flesta kommentatorer, blev de andra tillskotten till begreppsfloran mindre väl mottagna. Erik Lundberg menade maliciöst i en anmälan i *Ekonomisk Tidskrift* (1951) att Dahmén fallit offer för ett visst ”begreppssug”. Även fakultetsopponenten Johan Åkerman – som annars satte avhandlingen mycket högt – menade att man borde kunna ersätta åtminstone de båda förstnämnda termerna med ”initiativ från efterfrågesidan” respektive ”initiativ från utbudssidan”. Och visst kan man instämma i det; men en poäng med Dahmén begreppsliga innovationer var att de gav dynamik och känsla åt analysen. Också språkligt avspeglade hans forskningsinsatser synen att det verkliga livets ekonomi var något annat än den allmänna jämviktsmodellens.

Som helhet erhöll avhandlingen mycket gott betyg. Dahmén fick docentkompetens och då han 1958 sökte professuren i nationalekonomi med ekonomisk och social historia vid Handelshögskolan var avhandlingen starkt bidragande till att han sattes främst av alla de tre sakkunniga (Montgomery, Sundbom och Åkerman). Avhandlingen blev också internationellt

uppmärksammas; bl a ägnades den en ingående recension av Alexander Gerschenkron i *Review of Economics and Statistics* (1957). Anmälaren kallade avhandlingen "remarkable" och landade i slutsatsen att "the importance of this book far transcends the boundaries of the author's own country. There is little doubt that the concepts and methods developed by Mr Dahmén could be most profitably employed in the study of other countries and other periods". Gerschenkrons entusiasm bidrog säkerligen till att American Economic Association, om än med fördröjning, lät översätta avhandlingen till engelska. Uppdraget gick till Axel Leijonhufvud och översättningen publicerades 1970. Dock ska erkännas att genomslaget blev ringa. Vid den här tidpunkten låg Dahmén's inriktning långt från den nationalekonomiska huvudfåran; intresset för innovationer och entreprenörskap hade ännu inte återuppväckts.

5. Penningpolitiska studier och rådgivning

Erik Dahmén's period som IUI-chef blev kort, bara två år. Perioden som institutionschef användes i hög grad åt hans eget avhandlingsskrivande, varvid han också kunde använda IUI's personal och resurser för materialinsamling och statistikbearbetning. Redan år 1950 blev Dahmén vetenskaplig rådgivare i Stockholms Enskilda Bank – något som kom att medföra ett ömsesidigt utbyte mellan Wallenbergarnas kunskaper om bank- och företagavärldens praktiska verklighet å ena sidan och Dahmén's schumpeterianism å den andra. Tyngdpunkten i hans vetenskapliga arbete kom gradvis att förskjutas till penning- och kreditväsende. Under 1950-talet publicerade han en rad uppsatser och artiklar om kapitalmarknadsreglering, penningpolitik och kapitalbildning.

Denna verksamhet kulminerade 1959 med boken *Kapitalbildningsproblemet. Några samhällsekonomiska synpunkter*, som knyter ihop penningmarknadsstudierna med den tidigare forskningen om industriell utveckling. Dahmén såg själv denna förhållandevis korta studie, tillsammans med avhandlingen, som sitt främsta verk. Ämnet var industrins finansiering och i synnerhet villkoren för hur ett sparande, tillräckligt för att hålla uppe en hög investeringskvot, skulle kunna genereras i ett modernt industrisamhälle.

När man läser *Kapitalbildningsproblemet* i dag, mer än 50 år senare, slås man av hur Dahmén's forskningsinriktning så tidigt ledde honom att behandla flera av de problem som under kommande decennier kom att stå i förgrunden för den ekonomisk-politiska debatten. Diskussionen om inflationen hade under 1950-talet framför allt (bl a av Gösta Rehn och Erik Lundberg) förts i keynesianskt färgade termer. Aggregerat sparande och investeringar samt kapacitetsutnyttjandet spelade en avgörande roll för "inflationsgapets" storlek. Dahmén hävdade att den ansatsen var otillräcklig. Han varnade för att alltför mycket koncentrera uppmärksamheten till enkla keynesianska mekanismer. De institutionella förhållandena – inte

minst centralbankens agerande och benägenhet att trycka pengar – var också av stor betydelse. Man borde således akta sig för att negligera den gamla kvantitetsteorin.

En viss inflation kan, menade Dahmén, underlätta kapitalbildningen genom att via penningvärdeförsämringen hålla tillbaka konsumtionen och därmed skapa utrymme för en hög investeringskvot även vid snabb inkomstökning. Men han inskräppte samtidigt att detta medför risker. Inflationprocessen kan nämligen komma att institutionaliseras; löntagarna och företagen vänjer sig vid en hög prisstegringstakt, kompensationskrav uppkommer (och skärps genom skattesystemet), förväntningsbilden påverkas – varvid en ”accelererande inflation” blir följden.

Riksbanken kan därmed ”sägas ha ställts inför ett fullbordat faktum”. Om den inte vill ackommodera – just den termen förekommer visserligen inte i texten, men innebörden av resonemanget är precis densamma – denna inflatoriska utveckling via sedelpressarna, måste följden bli likviditetsåstramning och stigande räntor. Åtskilliga investeringsprojekt blir då olönsamma. Företagen kläms mellan höjda kostnader och inflationsurholkad köpkraft. Följden blir arbetslöshet och stagnerande produktion.

Nyckeln till ”kapitalbildningsproblemet” ligger således, enligt denna uppfattning, i själva samhällsstrukturen. I det framväxande, moderna välfärdssamhället – som ”avlägsnat sig alltmera från den klassiska ekonomiska teorins idealbild av ’atomism’ och ’economic man’” – kommer den offentliga sektorn och intresseorganisationerna att få ett allt större inflytande över inflationprocessen och därmed, indirekt, också över kapitalbildningens förutsättningar. Resultatet kan mycket väl bli förvärrade kapitalbildningsproblem parallellt med höjd standard – något som traditionell ekonomisk teori hade svårt att förklara.

6. ”Sätt pris på miljön!”

Dahmén’s analys av inflationen och kapitalbildningen satte således den offentliga sektorn och dess finansiering i fokus. Därifrån var steget inte långt till ekonomisk-politiska debattinlägg om avgiftsfinansiering kontra skattefinansiering av offentliga utgifter, något som under 1960-talet blev föremål för Dahmén’s uppmärksamhet. Här företrädde han, på det stora hela, traditionella ekonomsynpunkter rörande fördelarna med ökad avgiftsfinansiering.

Det nya var dock att Dahmén – med stort patos – angrep den miljöförstöring som följt i industrisamhällets spår och att han också på detta område förde fram avgiftsfinansiering och *cost-benefit*-analys såsom motmedel. Förutsättningarna för den företagsekonomiska kalkylen måste ”i möjligaste mån”, hävdade Dahmén, göras sådana att samhällsekonomiska totalhänsyn – inklusive effekterna på miljön – tas. Vad det i praktiken handlade om var att

avgiftsbelägga den produktion och de tekniska alternativ som har påtagliga skadeverkningar av olika slag. Vi skall lägga en extra avgift på de bilar,

bussar, mopeder, motorbåtar, flygplan, oljeledningsaggregat, plastförpackningar, engångsglas, m m, som är påtagligt miljöförstörande.

Här ska icke förtigas att det var de egna, alltmer irriterade erfarenheterna av högljudda båtar och bilar kring den dittills fredade tillflyktsorten i Haverdal som ursprungligen fått honom att intressera sig för frågan.

I boken *Sätt pris på miljön!* (1968) framfördes argumentationen i utvecklad form. Trogen sina liberala värderingar framhöll Dahmén fördelen med ”avgiftsmetoden” i förhållande till ”regleringsmetoden”. Icke desto mindre framstod säkerligen författaren i sitt miljöengagemang för åtskilliga läsare som en rödskäggig rabulist. Hans angrepp på privatbilismen orsakade många höjda ögonbryn och avsatte ett antal tidningsartiklar, som ett tag nästan gjorde Dahmén till kändis. Vad som framför allt intresserade journalisterna var frågan hur Enskilda Bankens rådgivare kunde vara överens med andra, mer vänstersinnade personer – som LO-ekonomen Rudolf Meidner – i kravet på hårdare tag mot privatbilismen. Dahmén lät sig dock inte bekommas utan påpekade stillsamt: ”Det behöver ju inte vara jag som har samma åsikt som Meidner. Han kan ju ha samma åsikt som jag.”

7. Teorikritikern

Under 1970- och 1980-talen ägnade sig Dahmén framför allt åt den ekonomisk-politiska debatten om den svenska samhällsekonomin strukturproblem – och inte minst frågan hur dessa borde analyseras. Metodfrågorna spelade en framträdande roll.

Erik Dahmén föredrog de empiriska, institutionella och historiska frågeställningarna och metoderna framför de matematiskt-deduktiva och deras fokus på statisk jämviktsanalys. Det kunde naturligtvis delvis bero på personlig läggning och kunskapsbakgrund – hans skolning under Johan Åkerman innehöll inte mycket matematik. Åkerman framhöll också själv i sitt sakkunnigutlåtande inför professuren 1958 att Dahmén styrka ”icke ligger på det teoretiska skarpsinnets område – han är allt annat än en logisk begreppsanalytiker ... hans utrustning som teoretisk statistiker är ganska obetydlig”. Men aversionen mot formaliseringen av nationalekonomin grundades också otvivelaktigt på en djupt känd övertygelse om matematikens jämförelsevis ringa betydelse för ekonomiämnet som sådant.

Dahmén kritik mot matematiseringen av nationalekonomin var frän. Han betecknade ofta ekonomernas matematiska ”verktygslåda” som blott och bart en ”leksakslåda”. Alltför många nationalekonomer hade blivit ”redskapsbodens fångar”. Följande passage ur en antologi från mitten av 1960-talet sammanfattar Dahmén karakteristik av den formaliserade ekonomiska teorins utveckling:

Rätt mycket har tillkommit i den formella elegansens intellektuella rus, där matematik och diagrammatiska fyrverkerier varit ett berusningsmedel. Alltför många har trott sig vara ekonomer bara därför att de kunnat matematik eller haft talang att rita komplicerade diagram. Men de har

ofta behandlat jämförelsevis ointressanta problem, som valts mera för att de lämpat sig för matematisk eller diagrammatisk behandling än därför att de varit betydelsefulla från ekonomisk-politisk synpunkt. Vidare har modellerna ibland inte ens kunnat tänkas utnyttjas i empiriskt arbete. Kontakt med statistiskt och annat källmaterial har nämligen varit utesluten på grund av begreppsapparatusens karaktär. Många och mycket har urartat till begreppsöversättningar. (Dahmén 1967, s 46)

I stället bör de ekonomisk-politiska modellerna bygga på en

historisk analys av mera allmänt samhällsvetenskapligt slag än som hittills merendels varit fallet. En sådan samhällsvetenskaplig syn kan leda till modeller med större praktiskt prognosvärde och därmed också med större värde som underlag för ekonomisk politik än de nu vanligaste modellerna. Forskare i ekonomisk och politisk historia, statsvetenskap, psykologi och sociologi borde därför i ökad utsträckning samarbeta med de många ekonomer som skulle göra klokt i att intressera sig mera för vad som verkligen skett och ägna mindre tankemöda åt vad som skulle kunna tänkas ske under mer eller mindre godtyckliga förutsättningar. (Dahmén 1967, s 52)

Dahmén arbetade själv aktivt för sådana mer tvärvetenskapliga studier, dels genom att i metodologiska sammanhang peka ut hur exempelvis ekonomer och historiker kan samarbeta – detta skedde bl a i Vitterhetsakademien, där Dahmén tog plats 1977 – dels genom att söka föra sitt eget forskningsprogram vidare genom studier av efterkrigstidens industriella omvandling.

8. Samhällsdebattören

Dahmén's mest framträdande insats under 1970- och 1980-talen var samhällsdebattörens. Då ekonomin under 1970-talet försvagades och de traditionella stabiliseringspolitiska medicinerna fallerade, syntes de strukturorienterade dahmén'ska analyserna med en så långt större förklaringsvärde än de vanliga makroteoretiska konjunkturbedömningarna. Erik Dahmén blev plötsligt – efter sin pensionering – något av en guru i samhällsdebatten.

En orsak var naturligtvis att han så länge förutspått den strukturstress som uppenbarade sig på 1970-talet. Tidigare hade han ofta – just på grund av dessa förutsägelser – beskrivits som en obotlig pessimist och svartmålar. Finansminister Gunnar Sträng utnämnde honom en gång vid en budgetdebatt i Nationalekonomiska Föreningen till den svenska ekonomins Cassandra – den trojanska kungadottern och sierskan som alltid spådde onda tider. Jag har många gånger hört Dahmén småmuttrande beklaga sig över att han missade den givna repliken – att Cassandra visserligen aldrig blev trodd, men att hon avrättades för att hon fick rätt!

Då den svenska ekonomin mot slutet av 1970-talet hamnade i djup kris, var det inledningsvis vanligt att förklara denna med oljekrisen eller med för höga kostnadsökningar 1975–76, dvs med externa chocker eller tillfäl-

liga missgrepp. Enligt Erik Dahmén var ett sådant synsätt en grov förenkling. I en rad debattinlägg drev han tesen att problemens rötter gick djupare samt betydligt längre tillbaka i tiden. Enligt Dahmén stod bakgrunden till balansproblemen att söka i den alltför snabba kostnadsökning som ägt rum ända sedan mitten av 1960-talet. Problemen förvärrades av att en rad nya konkurrenter med betydligt lägre kostnadsnivå än den svenska kommit in på de internationella marknaderna, samt av växande trögheter – socialt och politiskt betingade – och svårigheter att anpassa den svenska produktionen till de nya krav som de ändrade förutsättningarna ställde. Sådana problem kunde inte botas genom vanlig stabiliseringspolitik. Stigande kapacitetsutnyttjande riskerade bara att skapa flaskhalsar och kostnadsinflation, eftersom den existerande – outnyttjade – industriella kapaciteten inte fanns där efterfrågan skulle komma.

Till yttermera visso, hävdade Dahmén, var den svenska blandekonomin i sig själv inflationsalstrande. Det berodde på konflikten mellan de beslut som fattades på central nivå och den frihet som enskilda individer och organisationer hade att göra upp om priser och löner:

Inkomsttagarna har själva fattat och applåderat beslut, som syftat till att ombesörja sådana utomordentligt angelägna saker som t ex sjuk- och åldrvård – för att nämna det som är allra mest underförsörjt. Men sedan 'obstruerar' de, uppbackade av sina fackorganisationer, mot dessa beslut och vill inte betala 'räkningen', trots att de i och för sig skulle ha bättre råd att göra det än någonsin tidigare . . . Processen leder till en typ av inflation, som präglas av ett starkt kostnadstryck från lönesidan i förening med 'köparens marknader'. Den ger ofta stagflation, dvs stigande priser samtidigt med lågkonjunktur, outnyttjad kapacitet, arbetslöshet och alltså till råga på allt på underförsörjda områden som t ex just sjuk- och åldrvård. Stagflationen gör det samtidigt svårare än det annars skulle vara att få till stånd den omDisposition av produktionsresurserna och frammarsch efter nya, bärkraftiga utvecklingslinjer som en framgångsrik anpassning av folkhushållet till ändrade internationella förutsättningar måste bygga på. (Dahmén 1977, s 9–10)

Huvudpoängen var att de svenska svårigheterna bottnade i djupa strukturproblem och att ekonomins anpassningsförmåga hade försvagats kraftigt. Dahmén drog slutsatsen dels att den svenska industrin måste tillåtas växa, dels att vår form av blandekonomi knappast var långsiktigt stabil. Systemmässigt satt Sverige som "på en murken bräda mellan två stolar", hävdade han. Därför måste Sverige välja väg: antingen gå mot ett mer renodlat privatkapitalistiskt system eller öka de kollektivistiska inslagen i ekonomin – vilket skulle kunna resultera i ett sorts "kollektivkapitalistiskt" system.

Dahmén förespråkade givetvis själv den förstnämnda lösningen. Men hans schumpeterianskt färgade pessimism om blandekonomins möjligheter fick honom emellanåt att spå den sistnämnda utvecklingen och därvid framstå som något av ett kryptomarxistiskt svart får bland liberala svenska

ekonomer. Själv minns jag hur Dahmén vid seminarier på Handelshögskolan ibland fick blazerrutiga moderata studenter att tappa både hakorna och attachéväskorna av förskräckelse. Med sin speciella knarriga eftertänksamhet och en plastik som Tage Erlander kunde han på ädelhalländska konstatera att ”blandekonomin klocka klämtar”. Löntagarfonder, inkomstpolitik och allt högre skatter skulle nämligen på sikt kväva de marknadsekonomiska inslagen i den svenska blandekonomin.

Något mindre pessimistisk var han i den finska debatten. I början av 1960-talet ombads han av Finlands Bank att ge en utomstående analys av finsk ekonomi. Förfrågan upprepades 20 år senare. Resultatet blev två innehållsrika volymer (Dahmén 1963, 1984). I den första boken koncentrerade sig Dahmén på behovet av att modernisera och diversifiera finsk ekonomi, bort från det då starka beroendet av småjordbruk. I den uppföljande volymen konstaterade han att den strukturomvandling han tidigare efterlyst nu var i full sving men att inflationsdynamiken var farlig och måste motverkas med en mer normstyrd penningpolitik. Hans inlägg fick blandat bemötande. En del yngre ekonomer kritiserade honom för bristande stringens, men i näringslivet och inte minst i Finlands Bank föll hans synsätt och rekommendationer i god jord.

9. Arvet efter Dahmén

De svenska strukturproblemen under 1970- och 1980-talen återuppväckte intresset för Dahmén, såväl i media som bland yngre ekonomer. Dahmén hade ju haft rätt! Han hade sett de djupa problemen komma, tidigare än de flesta andra. Och hans recept blev i allt högre grad politiskt gångbara – långt mer än han själv tidigare hade vågat hoppas.

På sin ålders höst blev Erik Dahmén därför både hyllad och uppmärksam. Inför 60-årsdagen organiserade SEB ett påkostat symposium med efterföljande bokutgivning till jubileans ära (Dahmén m fl 1976). Inför Dahmén 75-årsdag 1991 gav IUI ut en samlingsvolym med Dahmén 75-tidiga verk – en bakgrund till lic- och doktorsavhandlingarna, recensioner av desamma och tillbakablickar på ungdomens skrifter (Carlsson och Henriksson 1991). Till 80-årsdagen 1996 sammanställde Institutet för Ekonomisk Historisk Forskning (EHF) hans bibliografi (Lindgren 1996). Samma år erhöll han Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademiens stora guldmedalj ”för det stora inflytande han utövat på nationalekonomins grund som forskare, som praktiker i näringslivet och som informatör när det gäller insikter om den ekonomiska omvandlingen i samhället, särskilt i företagandet, industrins och teknikens perspektiv.” Dahmén var den förste nationalekonom som förärades priset. Assar Lindbeck fick det fem år senare, men i skrivande stund är det bland ekonomer endast dessa två som belönats med utmärkelsen.

Mot slutet av sitt liv kunde Dahmén också läsa en antologi om ”den svenska tillväxtskolan” (Johansson och Karlson 2002), enligt vilken han var

huvudinspiratör till ”en unik svensk skolbildning” om industriell omvandling och tillväxt. Efter hans död kom ännu en ambitiös antologi om hans bidrag, baserad på ett stort seminarium till hans minne (Karlson m fl 2007). Ekonom- och industrihistoriker har också i växande grad tagit upp flera av tanketrådarna från Dahmén (se t ex Lindgren 2003).

Men alla belöningar och erkännanden till trots: Dahmén fick ytterst få yngre nationalekonomiska forskare att under hans handledning producera några avhandlingar där den dahméniska ansatsen kunde vidareutvecklas. En hel del försökte – inklusive undertecknad som mot slutet av 1970-talet hade planer på att skriva en avhandling om utvecklingsblocket bilismen. Men det var så rasande svårt att operationalisera att jag gav upp efter två inledande kapitel (som dock räckte till en lic). Andra mötte likartade problem.

Dahmén arvegods är därför mer den allmänna ansatsen – samt, givetvis, hans tunga roll som inspiratör och mecenat. Som rådgivare till den tredje generationens Wallenbergare på Enskilda Banken hade Dahmén ett stort indirekt inflytande. Dahmén var imponerad av den äldre brodern Jacobs analytiska skärpa (Jacob var en av extremt få ekonomistudenter som fick A av Eli Heckscher) och förde många långa och lärda samtal med honom. Men det var i kontakterna med den dynamiske yngre brodern Marcus som Dahmén själv utvecklades och fick en fördjupad syn på företagandets villkor. Varje morgon de båda var samtidigt på banken gick de igenom morgonnyheterna tillsammans; Dahmén fick lägga ut texten om de långa utvecklingslinjerna medan Wallenberg (vanligen kallad MW) uppehöll sig vid företagandets vardag. Under många år fungerade Dahmén som Marcus Wallenbergs talskrivare. Ibland, när MW blev förhindrad, höll Dahmén talen själv, vilket gav extra nerv. Åhörarna anade att de fick höra författaren, samtidigt som budskapet fick tyngd eftersom orden egentligen skulle ha framförts via den mäktiges mun.

Under sina år på Enskilda Banken var Dahmén också chef för det som kallades Utredningsavdelningen. Denna sysslade med konjunkturbevakning, effektbedömning av den ekonomiska politiken och ofta ren kreditanalys. Således en utmärkt skolning för unga ekonomer som ville lära sig verklighetens ekonomi.

Dahmén hade via sin undervisning kontakt med studenterna på Handelshögskolan. Han undervisade företrädesvis på högre nivå, i specialkurser om ekonomisk historia och ekonomisk politik. Tentamina sköttes helst muntligen, med professorn utsträckt i hela sin imponerande längd på den soffa som Marcus Wallenberg låtit snickra åt honom till båtнад för den onda ryggen. MW tryckte på för att banken skulle plocka de främsta begåvningarna ur varje kull. Ett lockande bete var att erbjuda några unga män (på den tiden var det bara män) arbete på Utredningsavdelningen och parallellt låta dem bedriva doktorandstudier. Bland rekryterna kan nämnas Jacob Palmstierna, Sten Westerberg och Staffan Burenstam Linder.

Dahmén fungerade som länk mellan banken och forskningen också på andra sätt. Finanspolitiska forskningsinstitutet, knutet till Handelshögsko-

lan, inrättades 1966 genom anslag från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse och stödde forskning kring finanspolitiken. Någon av Wallenbergarna fungerade som ordförande men Dahmén var sekreterare och sammanhållande kraft till 1987. På samma sätt skötte han Ekonomisk-historiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan och hanterade ett antal stipendiefonder. Därutöver satt Erik Dahmén i ledningen för Näringslivets Fond och Ratios vetenskapliga råd samt hade stort inflytande över undersökningar och projekt på IVA och IUI. Tillsammans med Assar Lindbeck var nog Dahmén i denna konkreta och pekuniära mening den professor som under 1900-talets senare del hade störst inflytande på den yngre ekonomgenerationens studier och viktiga tjänsteställningar.

Trots att antalet lärjungar i den egna dahméniska örtagården var litet, avsatte hans roll som rådgivare och stipendieansvarig en hel del konkreta avtryck, även på några större projekt. Gunnar Eliasson försökte under sin tid som IUI-chef föra vidare och operationalisera en del av Dahmén's ansats. Under den djupa industrikrisen 1977–78 drev IVA ett stort projekt om svensk utvecklingskraft, klart präglad av Dahmén's strukturtänkande (IVA 1979). Drygt tio år senare tillsattes en stor statlig utredning om svensk produktivitet. Den sk produktivitetsdelegationen (där jag var ordförande) nyttjade dahmén'skt tankegods. Inte minst drog vi slutsatsen att företagen behövde mötas av ett rejält ”omvandlingstryck” och att upprepade devalveringar som gödslade näringslivet med lättfångna vinster i längden dämpade produktivitetstillväxten (SOU 1991:82). Den kortsiktiga konkurrensfördelen vanns således på bekostnad av den långsiktiga omvandlingskraften – en slutsats som vann min gamle handledares gillande.

Delvis utifrån dessa erfarenheter talar några ekonomer (se t ex Johansson och Karlson 2002) om en specifik svensk tillväxtskola, baserad på Dahmén. Representanter för denna skola är bland andra Bo Carlsson (som deltog i IVA-projektet) och Lennart Erixon (som var biträdande sekreterare i produktivitetsdelegationen). Erixon har inte minst visat hur den dahmén'ska ansatsen kan användas vid studiet av konjunktur rörelser (Erixon 2007). Bland dagens ekonomhistoriker har bland andra Lennart Schön tagit intryck av Dahmén. Och visst kan den dahmén'ska ansatsen ge vägledning vid analysen av exempelvis felinvesteringarna under IT-bubblan och ”marknadsutvidgningen” i globaliseringens spår. Min egen uppfattning är dock att det är högst tveksamt att kalla detta för en särskild, etablerad och mogen skolbildning. Men en liten förskola – eller som Rolf Henriksson (2010) uttryckt det: ett ofullbordat utvecklingsblock – är det nog.

10. En modern anakronism

Jag besökte Erik och Margit i villan i Saltsjö-Duvnäs en av deras sista jular tillsammans. Erik var skröplig, hade svårt att gå. Margit retades med honom, pigg och hjärtligt rå som vanligt: ”Klas, lika bra du börjar förbereda dödsru-

nan nu. Erik är så gammal. Så vet vi att den blir bra.” Erik smålog blitt och hummade, men det var inte han som gick bort först, utan Margit. När hon var borta, tröttnade även Erik. Han avled 2005.

Erik Dahmén framstod under flera år, det måste erkännas, som en anakronism. Han var något så ovanligt som en moralisk fundamentalist i ekonomisk-politiska frågor. Devalveringspolitiken under 1970- och 1980-talen fördömde han vid upprepade tillfällen som ”gangsterpolitik”. Och han häcklade de industrimän som visade upp oförtjänt hög svansföring för goda vinster och ”tror sig ha blivit duktigare när det i själva verket är Riksbanken som ger dem mer pengar än förr för varje intjänad utlandsvaluta”. Styvnackat vägrade han att vika sig för några som helst modetrender i den ekonomisk-politiska debatten eller forskningen. När han anklagades för att vara okunnig om modern ekonomisk och matematisk teori svarade han: ”man kan yttra sig om ett äggs kvalitet och önska en förbättring av denna utan att själv kunna värpa.” (Dahmén m fl 1976, s 18).

Envisheten gav frukt. När den svenska industrikrisen visade sig vara just så djup som pessimisten Dahmén hävdade – på tvärs mot den konventionella visdomen – blev hans genomslag desto starkare. Under sina sista två decennier fick Dahmén uppleva att en lång rad av de strukturreformer han förespråkade – men inte trodde skulle förverkligas – faktiskt genomfördes. Entreprenörskapet återupptäcktes. Inflationsbekämpningen sattes i högsätet. Och bland ekonomerna började tillväxtanalysen inkorporera allt mer av innovationer och institutionella förutsättningar.

Dahmén’s respektgivande raka åskådning frestade emellertid honom att ibland predika och väcka, snarare än analysera. Hans metodologiska kritik mot kollegerna i ekonomskrädet sköt över målet i dess oförsonlighet mot matematisering och aggregerad analys. Hans egna, glidande begrepp är visserligen suggestiva men svåra att applicera och inordna i ett forskningsprogram med krav på stringens. Min egen, något eklektiska uppfattning, är att Dahmén hade rätt i mycket av sin kritik, men att vi ändå behöver *såväl* den dahmén’ska kausalanalysen som den vanliga makroteorin. De behandlar delvis olika frågor – och bågge är nödvändiga om man ska kunna bedriva praktisk ekonomisk politik eller analysera den ekonomiska utvecklingen på relevant sätt.

Man behöver inte instämma i Dahmén’s egna slutsatser för att hävda att hans forskning ofta gav större kunskap om den svenska ekonomins faktiska utveckling och problem än vad många matematiska modellsnickare mäktat med. Inte minst är det slående hur Dahmén så ofta lyckades med konststycket att i viktiga avseenden vara mer ”modern” än många yngre svenska ekonomer. Än mer slående är att han fortfarande är det – flera år efter sin död.

- Carlsson, B och R Henriksson (1991), *Development Blocks and Industrial Transformation. The Dahménian Approach to Economic Development*, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Dahmén, E (1936), "Guiseppe Verdi", manuskrift.
- Dahmén, E (1942a), *Ekonomisk strukturanalys: Begreppet felinvestering som konjunkturteoretiskt instrument*, licentiatavhandling, Lunds universitet.
- Dahmén, Erik (1942b), "Ekonomisk strukturanalys. Några synpunkter på den ekonomiska utvecklingens och konjunkturväxlingarnas problem", *Ekonomisk Tidskrift*, vol 44, s 177-194.
- Dahmén, E (1950), *Svensk industriell företagarverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919-1939*, doktorsavhandling, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Dahmén, E (1959), *Kapitalbildningsproblemet. Några samhällsekonomiska synpunkter*, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Dahmén, E (1963), *Ekonomisk utveckling och politik i Finland*, Finlands Banks Institut för ekonomisk forskning, Helsingfors.
- Dahmén, E (1967), "Hur användbar är den ekonomisk-politiska teorin i dagens samhälle?", i Bentzel, R (red), *Samhälle i omvandling*, Bonniers, Stockholm.
- Dahmén, E (1968), *Sätt pris på miljön*, SNS, Stockholm.
- Dahmén, Erik (1977), "Balans- och utvecklingsproblem i svensk ekonomi", *Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift*, nr 1-2, s 3-10.
- Dahmén, E (1980), "Hur studera industriell utveckling?", i Dahmén, E och G Eliasson (red), *Industriell utveckling i Sverige. Teori och verklighet under ett sekel*, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Dahmén, E (1984), *Ekonomi i omvandling. Utländska och finska erfarenheter*, Finlands Bank, Helsingfors.
- Dahmén, E m fl (1976), "Erfarenheter av blandekonomin", *Skandinaviska Enskilda Banken*, Stockholm.
- Eklund, K (1986), "Det våras för Dahmén", *Skandinaviska Enskilda Banken Kvartalskrift*, nr 2.
- Erixon, L (2007), "Development Blocs, Malinvestment and Structural Tension – The Åkerman-Dahmén Theory of the Business Cycle", paper presenterat vid Swedish Economic-Historical Meeting i Stockholm, oktober 2007.
- Gerschenkron, A (1957), "A Schumpeterian Analysis of Economic Development", *Review of Economics and Statistics*, vol 39, s 471-476.
- Henriksson, R (2010), "Den dahméniska ansatsens framtid", *Ekonomisk Debatt*, årg 38, nr 2, s 84-88.
- Ingenjörsvetenskapsakademien (1979), "Kunskap och konkurrenskraft", IVA Meddelande 223, Stockholm.
- Johansson, D och N Karlsson (red) (2002), *Den svenska tillväxskolan*, Ratio, Uddevalla.
- Jordahl, H (2009), "Erik Dahmén och Jonas Nordensson", i Henrekson, M (red), *IFN/IUI 1939-2009*, Ekerlids förlag, Stockholm.
- Karlson, N, D Johansson, P Storm och B Mölleryd (2007), *Erik Dahmén och det industriella företaget*, Ratio, Uddevalla.
- Lindgren, Håkan (red) (1996), *Economic Dynamism in Honour of Erik Dahmén*, EHF Research Report 6, Stockholm.
- Lindgren, H (2003), "Scandinavian Business History at the End of the 1990s: Its Prior Development, Present Situation and Future", i Amatore, F och G Jones (red), *Business History Around the World*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Lundberg, E (1951), "Erik Dahmén: Svensk industriell företagarverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919-1939", *Ekonomisk Tidskrift*, vol 53, s 66-72.
- SOU 1991:82, *Drivkrafter för produktivitet och välstånd*, Produktivitetsdelegationen.
- Wallander, J (1997), *Livet som det blev. En bankdirektör blir till*, Albert Bonniers förlag, Stockholm.